

Werkboek voor “Kansen voor Koeien door Samenwerking”

Samenstellers:

Douwe Holwerda en Jeroen Nolles (j.nolles@cah.nl)

Dronten, woensdag 16 februari 2011

Werkboek voor “Kansen voor Koeien door Samenwerking”

*Samenwerken naar een duurzame bedrijfsvoering met effectief
mineralenmanagement*

Jeroen Nolles (projectleider)
j.nolles@cah.nl

Aart van den Ham
aart.vandenham@wur.nl

PART OF WAGENINGEN UR
Ben Rankenberg (Wageningen)
ben.rankenberg@wur.nl
Arien Baken (Leeuwarden)
arien.baken@wur.nl

Michel de Haan
michel.dehaan@wur.nl

Sjoerd Walda (Emmeloord)
s.walda@groenhorstcollege.nl
Jaap van der Zwan (Barneveld)
j.van.der.zwan@groenhorstcollege.nl
Frens Schuring (Warmonderhof, Dronten)
f.schuring@groenhorstcollege.nl

Jaap Suurland
j.suurland@edudelta.nl

Toon Jansen
t.jansen@helicon.nl

Voorwoord

Dit werkboek is ontwikkeld voor studenten van agrarische scholen die meedoen aan het KIGO-project 'Kansen voor Koeien door Samenwerking'. Het project richt zich op mineralenbenutting in de toekomst. We hebben dit werkboek gemaakt om op een relatief eenvoudige manier aan de slag te gaan met de diverse mineralenvraagstukken die op bedrijfsniveau spelen. In het werkboek vind je een opdrachtschrijving over hoe je daar in studiegroepverband mee aan de slag kunt. Het werkboek bevat verder voorbeeldformulieren en een format voor het maken van een bedrijfsverslag.

De samenstellers van dit werkboek en de docenten die bij dit project zijn betrokken wensen je veel succes en plezier bij het werken in een studiegroep en bij het maken van je bedrijfsverslag. Heb je suggesties voor het verbeteren van dit boek, laat ze ons weten. Stuur suggesties naar Jeroen Nolles (projectleider KIGO 04108-09 'Kansen voor Koeien door Samenwerking').

Jeroen Nolles (j.nolles@cah.nl)

Dronen, februari 2011

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	4
Inhoudsopgave.....	4
1. INLEIDING.....	5
2. OPDRACHTBESCHRIJVING EN -PLANNING.....	6
2.1. Doelstelling en aanpak opdracht	6
2.2. Planning bijeenkomsten studiegroepen	8
3. TOELICHTING OPDRACHTEN STUDIEGROEPEN.....	9
3.1. Bedrijfsspiegel	9
3.2. Mineralenbalans, mestbeleid en kringloop	9
3.3. Effect verlaging gebruiksnormen	10
3.4. Ontwikkeling bedrijfsstrategieën	11
3.5. Uitwerking van bedrijfsplannen en adviesgesprek met ondernemer	11
3.6. Voorbereiding slotsymposium en presentaties op scholen	12
BIJLAGE 1: FORMAT BEDRIJFSMANAGEMENTVERSLAG VOOR EFFECTIEF MINERALEN- GEBRUIK	14
BIJLAGE 2: BEOORDELINGSFORMULIEREN	17
BIJLAGE 3: SCHEMA'S OM NETWERKGEGEVENS IN OP TE NEMEN.	21
BIJLAGE 4: VRAGENLIJST VOOR KENNISMAKING MET DE ONDERNEMER	22

1. INLEIDING

In de houtskoolschets Europees Landbouwbeleid van 2008¹ opgesteld door landbouwminister Verburg wordt sterk ingezet op het onderdeel “*Investeren in concurrentiekracht en duurzaamheid*”. Naar de mening van het Nederlandse kabinet moet het toekomstig Europees Landbouwbeleid in dienst staan van versterking van de concurrentiekracht en marktorientatie van de agrarische sector, die duurzaam en veilig produceert en die tevens maatschappelijke waarden levert die niet via de markt beloond worden. Op het vlak van de investeringen in concurrentiekracht en de duurzaamheid van de productie zullen de land- en tuinbouw en andere ondernemers die agrarische activiteiten uitoefenen gefaciliteerd worden om marktorientatie te bevorderen en tegelijkertijd duurzamer te gaan produceren.

Kennis en innovatie zijn van eminent belang om in te spelen op nieuwe Europese uitdagingen, zoals op het gebied van waterbeheer, klimaatverandering, energie en biodiversiteit. Uit de implementatie van de Kaderrichtlijn Water komt een aantal forse beleidsopgaven voort, die ingrijpende gevolgen voor de landbouw kunnen hebben en om innovatieve oplossingen zullen vragen. Als concrete voorbeelden van ontwikkelingen die mogelijk ondersteund kunnen worden geeft Verburg de volgende weer:

- Het sluiten van kringlopen op het vlak van de input en output van stoffstromen op bedrijfs- en gebiedsniveau (mineralen, emissies, energie). De ontwikkelingen op het vlak van bijvoorbeeld precisielandbouw zijn daarbij behulpzaam;
- Systeeminnovaties op het niveau van teelt-, houderij- of bedrijfssystemen (bijvoorbeeld ter verbetering van dierenwelzijn, stankvermindering, verminderd gebruik van energie of bestrijdingsmiddelen) of combinatie(s) van landbouw met natuur, landschap, milieu, water en/of toegankelijkheid van het landelijk gebied (bijv. vanuit de Kaderrichtlijn Water of ‘waterleverende landbouw’), zowel op het niveau van het bedrijven (nieuwe bedrijfsconcepten) of gebieden (bijv. in Natura2000, stadslandbouw);
- Duurzaam bodembeheer met nieuwe teeltsystemen en functioneel gebruik van agrobiodiversiteit;
- Versterking van het duurzaam ondernemerschap van agrarische en andere plattelandsondernemers.

Voor ondernemers is het vaak onbekend hier handen en voeten aan te geven. Wel is bekend dat 2 mensen meer weten dan één en dat een groep... Kennis delen en kennis effectief inzetten op het melkveebedrijf is voor ondernemers een goede investering in duurzaamheid en indirect ook in concurrentiekracht.

Doel van dit werkboek is dat je als student, ondernemer of adviseur aan de hand van het aangereikte stappenplan gezamenlijk kunt werken naar een duurzame bedrijfsvoering met effectief mineralenmanagement. In de praktijk komen veel bedreigingen op melkveehouders af, dit programma verwacht inzicht te verschaffen in “Kansen voor koeien door samenwerking”.

Het werkboek bevat de omschrijving van de opdracht waaraan in studiegroepverband gewerkt zal worden. Aan de hand van een stappenplan wordt gewerkt aan een rapport voor de ondernemer. De ondernemer krijgt hiermee inzicht in diverse zaken van het mineralenmanagement op zijn/haar melkveebedrijf. Dit maakt het mogelijk een passende strategie voor de toekomst te ontwikkelen. Het werkboek bevat verder voorbeeldformulieren en een format voor het maken van een bedrijfsverslag.

Hoofdstuk 2 bevat opdrachtomschrijving en geeft je inzicht in het wat, wanneer en hoe van de opdracht. Hoofdstuk 3 bevat een toelichting op de opdrachten die door de studiegroepen worden uitgevoerd. Hoofdstuk 4 gaat over het meten van het leereffect van de ondernemer en van jou! Dit proberen we aan de hand van vragenlijsten inzichtelijk te maken.

¹ “Houtskoolschets Europees Landbouwbeleid 2020”, GLB. 2008/1780, Verburg 2008

2. OPDRACHTBESCHRIJVING EN -PLANNING

Dit hoofdstuk geeft je inzicht in het wat, wanneer en hoe van de opdracht. Dit is verdeeld in 2.1 ‘Doelstelling en aanpak opdracht’ en 2.2 ‘Planning bijeenkomsten studiegroepen’.

2.1. Doelstelling en aanpak opdracht

Het is de bedoeling om binnen dit samenwerkingsproject te komen tot goed functionerende studiegroepen waarvan de leden elk voor zich op het terrein van mineralenbenutting voor een bedrijf een bedrijfsmanagementverslag opstellen. Als het bedrijfsmanagementverslag af is ga je het bespreken met de ondernemer en met adviseurs(s) (zoals veevoedingsadviseur, voorlichter, bankrelatiebeheerder). Je maakt het bedrijfsmanagementverslag voor een (thuis)bedrijf. Je doet dit met de kennis over strategieën voor mineralenbenutting die je in je opleiding hebt opgedaan of tijdens dit project nog opdoet. In deze paragraaf staat een kort overzicht van de doelstelling van de opdracht, de opzet en werkwijze van de studiegroepen en een korte handleiding (voor scholen) hoe deze studiegroepen samen te stellen.

Doelen van de opdracht

1. In kaart brengen van de mineralenefficiëntie, wetgeving (*o.a. BEX, BEA en Fosforwijzer*) en ambities van de ondernemer, om zo een strategie voor de toekomst te ontwikkelen voor verbetering mineralenefficiëntie door effectief mineralenmanagement en deze strategie weergeven in een bedrijfsmanagementverslag.
2. Je bent als studiegroep uitgenodigd een zinvolle bijdrage te leveren op het slotsymposium van de studiegroepen. (Dit kan zijn: een overzicht van de resultaten geven, een bijzonder bedrijf toelichten of slimme interventies presenteren – Tip: stel gezamenlijk als studiegroep doel en inhoud van de presentatie op).

Resultaten

Beoogde resultaten van het werken met de studiegroepen zijn:

- a. Per school een lesmodule waarin het concept van werken met studiegroepen voor mineralenmanagement is opgenomen.
- b. Bedrijfsmanagementverslagen van bedrijven uit de praktijk voor deze ondernemers
- c. Inbreng voor het **Slotsymposium** die aan het eind van elke ronde van studiegroepen wordt gehouden.
- d. Eventueel presentaties op scholen en/ of aan groepen ondernemers.

Beoordeling

De beoordelingformulieren zijn in bijlage 2 weergegeven.

TIP!

Om je een aanzet te geven voor het schrijven van het bedrijfsverslag is een format voor het bedrijfsmanagementverslag opgesteld. Zie voor het format bijlage 1. Het is samengesteld met het doel om te komen tot kort maar krachtige verslagen die enigszins uniform zijn.

Werkwijze studiegroepen

Voor samenstelling van de studiegroepen worden de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- studiegroepen van 8-10 deelnemers van verschillende onderwijsinstellingen (zowel MAS als HAS)
- ieder groep beschikt over een studiegroepcoach (= een docent van onderwijsinstelling)
- frequentie bijeenkomsten van de groep: 1x per 14 dagen (bij voorkeur op een bedrijf dat geanalyseerd wordt door een deelnemer aan de studieclub; ook de ondernemer uitnodigen!)
- ieder lid van de studiegroep heeft een ‘eigen’ bedrijf waar opdrachten voor uitgevoerd worden (*vraag de ondernemer of hij akkoord gaat dat zijn gegevens/ kengetallen in de studiegroep worden besproken*)
- zelfstandig (of in 2-tallen) worden de verschillende opdrachten uitgevoerd (*dit verschilt per school*)
- tijdens zelfwerkzaamheid is de coach van school beschikbaar

- studiegroep bestaat uit: voorzitter (= gespreksleider, stelt agenda op), secretaris (notulen, stelt groepsoverzicht samen) en leden
- ieder studiegroep is bezoekt een Koeien&kansen bedrijf
- **gemeenschappelijke startbijeenkomst en slotsymposium.**

TIP!

Om een instrument te hebben om netwerkvorming te bevorderen en te toetsen is een hulpschema samengesteld om netwerkgegevens vast te kunnen leggen voor en door studenten, docenten en derden. Zie voor het formulier bijlage 3. Vul dit in en je hebt je netwerk altijd bij de hand!

Hoe werkt een studiegroep effectief samen met K&K-bedrijven en experts?

Hieronder een aantal aandachtspunten voor de samenwerking in studiegroepverband.

- Gesprek met K&K-deelnemer voorbereiden, **wat wil je weten?!**
- Een specialist/onderzoeker vragen om tijdens één van de bijeenkomsten present te zijn, bijvoorbeeld een expert van het K&K-project zoals Koos Verloop, Leon Šebek, Michel de Haan of Aart van den Ham van LMM.
- De uitkomsten van de uitgewerkte bedrijven presenteren op K&K-bedrijf. Zijn de bedachte strategieën voor de uitgewerkte bedrijven haalbaar?
- De bedachte strategieën **vergelijken** met de maatregelen die het K&K-bedrijf heeft doorgevoerd. De **vergelijking** met een K&K-bedrijf heeft de volgende achtergrond: In dit project zit verweven dat ontwikkelingen in het beleid niet als bedreigend gezien moeten worden. Het is de bedoeling dat studenten leren zich te verdiepen in de achtergronden van het beleid en zien en ervaren dat er voorlopers zijn die overleven. Deze voorlopers, de K&K-bedrijven, voeren het beleid uit wat (zeer waarschijnlijk) over 4-5 jaar wordt geïmplementeerd. Dit ervaren betekent dat studenten juist kansen gaan zien, in plaats van bedreigingen. Hierdoor willen we bevorderen dat er een denkomslog gemaakt wordt van “ondernemen met bedreigingen” naar “ondernemen met *kansen voor koeien door samenwerking*”.

Het samenstellen van studiegroepen (informatie voor scholen)

De betrokken scholen doen een inventarisatie ten behoeve van het samenstellen van studiegroepen: in welk half jaar speelt het vak waarin dit project kan worden uitgevoerd en welk aantal studenten is dan beschikbaar.

Er worden studiegroepen gevormd. De studiegroepen bestaan uit een mix van studenten van verschillende scholen. HAS'ers en MAS'ers komen hierdoor met elkaar in contact. De studiegroepen bestaan louter uit studenten en hebben een coach. Deze coach is een docent van een bij het project betrokken school.

Voorbeeld: CAH Dronten, Groenhorst College Emmeloord en Van Hall Larenstein Leeuwarden willen studiegroepen vormen. CAH heeft een klas van ongeveer 16 studenten. Emmeloord een klas van 30 studenten en Leeuwarden weer een klas van 16 studenten. Ze willen een studiegroep laten bestaan uit 2 studenten van Dronten, 4 van Emmeloord en 2 van Leeuwarden. Dit levert 8 studiegroepen van ongeveer 8 studenten.

Groepen worden verdeelt over docenten. Dit betekent voor docenten dat ze ook studenten zullen coachen die ze nog niet kennen. Soms zullen er meerdere studiegroepen per docent zijn.

Docent vervult de rol van coach/specialist voor één of meerdere studiegroepen.

2.2. Planning bijeenkomsten studiegroepen

Deze paragraaf geeft je inzicht in de planning en onderwerpen van de bijeenkomsten. Tabel 2.1 geeft een overzicht van de bijeenkomsten en de uit te voeren opdrachten. De inhoud van de tabel correspondeert met de toelichting van de opdrachten die in paragraaf 2.3 staat. De laatste kolom is door de studiegroep in te vullen, waardoor deze tabel een handig overzicht geeft met betrekking tot het “**wat, wanneer en waar**”.

Wk nr	Datum	Activiteit	Vorbereiding	Product/resultaat	Locatie
7	16/2	Startbijeenkomst	Vorbereiding: maken visitekaartje	Vorming studiegroepen Kennismaking in groep Afspraken maken	
9	23/2	Zelfwerkzaamheid			
10	9/3	1e groepsbijeenkomst	Opstellen bedrijfsspiegel van het ‘eigen’ bedrijf. Lezen brochures LMM.	Bespreking bedrijfsspiegel Bespreking brochures Introductie BEX Introductie Face-IT Aandacht voor slotsymposium. Zie § 3.1.	
11	16/3	Zelfwerkzaamheid			
12	23/3	2e groepsbijeenkomst	Afspraak maken met K&K-bedrijf. Gebruik Face-IT.	Mineralenbalans, mestbeleid en kringloop. Zie § 3.2 .	
13	30/3	Zelfwerkzaamheid			
14	6/4	3e groepsbijeenkomst		Bespreking van effect van verlaging gebruiksnormen (en afschaffing derogatie). Zie § 3.3.	
15	13/4	Zelfwerkzaamheid			
16	20/4	4e groepsbijeenkomst	Afspraak maken met LMM/ K&K expert	Ontwikkelen van bedrijfstrategieën en bespreken met de studiegroep. Zie § 3.4.	
17	27/4	Zelfwerkzaamheid			
18	4/5	5e groepsbijeenkomst	Uitgewerkt plan meenemen	Uitwerkingen van bedrijfsplannen. Zie § 3.5.	
19	11/5	<i>Mei-vakantie</i>			
20	18/5	Zelfwerkzaamheid			
21	25/5	6e groepsbijeenkomst		Vorbereiden eindpresentatie/ Symposium. Zie § 3.6.	
22	1/6	Zelfwerkzaamheid			
23	8/6	Symposium		Presentatie eindresultaten	

Tabel 2.1 – Overzicht en opdrachten van de bijeenkomsten van de studiegroepen.

3. TOELICHTING OPDRACHTEN STUDIEGROEPEN

Dit hoofdstuk geeft een toelichting op de opdrachten die door de studiegroepen worden uitgevoerd. De nummers corresponderen met het nummer van de groepsbijeenkomst.

3.1 Bedrijfsspiegel

Bedrijfsspiegel van 1 A4

Je stelt een bedrijfsspiegel op van het bedrijf in het “ppt format” met de naam ‘Bedrijfsfolder Bedrijf Kansen voor Koeien door Samenwerking’ dat ter beschikking gesteld wordt. Hier is in één oogopslag te zien wat de belangrijkste kenmerken van het bedrijf zijn (foto, strategie, kengetallen).

Vragenlijst kennismakingsgesprek

Vul tijdens het eerste gesprek de in bijlage 4 ingevoegde vragenlijst in. Dit is om een beeld te krijgen van het kennisniveau en -behoefte van de ondernemer.

Verwerking in Hoofdstuk 2 en 3 van “Bedrijfsmanagementverslag voor effectief mineralengebruik”

Je schrijft een beknopte bedrijfsbeschrijving, bedrijfstypering en visie + doelen van de ondernemer voor in het bedrijfsmanagementrapport. Dit is de uitgangssituatie voor het verdere rapport. Uitgangspunt is dat ondernemers onvoldoende bekend zijn met mineralenmanagement op hun bedrijf en dat ze van studenten en van elkaar kunnen (willen) leren.

Verdiep je in de ondernemer, bijvoorbeeld aan de hand van de volgende vragen:

- Wat weet de ondernemer over mineralenmanagement?
- Welke vragen heeft hij hierover?
- Wat zijn de ambities en doelen van de ondernemer, wat wil hij met zijn bedrijf bereiken, wat zijn voor hem belangrijke punten?
- Aan welke strategie denkt hij voor zijn bedrijf?
- Hoe wil hij die strategie – op tactisch en operationeel niveau – gestalte geven? Daar horen dus ook de te nemen maatregelen bij.

Om het kennismaken met de ondernemer te ondersteunen en om zicht te krijgen op je eigen kennen en kunnen is een vragenlijst ontworpen. Deze is als bijlage 4 toegevoegd aan dit werkboek.

Denk en vertrek vanuit de visie en de doelen van de ondernemer en probeer van daar uit het gesprek te voeren. Het doel daarvan is de motivatie en trekkracht van de ondernemer te benutten. Dit bedoelen wij met ‘de ondernemer staat centraal’.

TIP!

Bovenstaande vragen bepalen de insteek die je als student kiest in het gesprek met de ondernemer. Hoe scoort hij ten opzichte van de spiegelgroep in **Face-it** (bijeenkomst 2) en waarom is dat zo? Heeft dat misschien met zijn strategie te maken? Met wat hij belangrijk vindt? Probeer je op te stellen als gesprekspartner van de ondernemer waarbij je probeert achter zijn werkwijze te komen en aan de hand daarvan suggesties voorlegt. Waak voor een houding: ‘ik zal het wel eens even beoordelen en kijken hoe goed of minder goed het is en dan zal ik je wel eens adviseren’!

3.2 Mineralenbalans, mestbeleid en kringloop

Vorbereiding (= inlezen)

- Gebruik om een beeld te krijgen van de diversiteit tussen ondernemers de **brochure** ‘Mineralenmanagement en economie op melkveebedrijven, gegevens uit de praktijk’ van LEI Wageningen UR

- Gebruik om een idee te krijgen van Face-IT de **brochure ‘Dynamische bedrijfsvergelijking op maat’** van LEI Wageningen UR
- Gebruik voor **algemene achtergrondinformatie over melkveehouderij en milieu** de LMM site van LEI Wageningen UR Kijk op <http://www.lmm.wur.nl/NL/> .

Uitwerking door middel van 3 tools

- Vanuit het Koeien & Kansen-project (K&K-project, www.koeienkansen.nl) gaat het om een tool voor mineralenberekeningen: **BEX rekenmodel**, maar gebruik ook zeker *BEA, fosforwijzer en mestscheidingswijzer*
- Vanuit het Landelijk Meetnet effecten Mestbeleid (LMM-project) gaat het om het programma **Face-IT**. Kijk op <http://www.agrocenter.nl>
- Het document waar je de mineralenbalans mee opstelt en de kringloop in beeld krijgt wordt via je eigen school ter beschikking gesteld.

Verwerking in Hoofdstuk 4 van “Bedrijfsmanagementverslag voor effectief mineralengebruik”

Je stelt een mineralenbalans op van het bedrijf en verwerkt de resultaten van BEX en Face-IT in dit hoofdstuk. Hiermee geef je de ondernemer inzicht in het huidige mineralenmanagement.

Door BEX te vergelijken met forfaitaire normen weet je of de onderneming (1) een lagere uitstoot heeft dan forfaitair is berekend en (2) voordeel kan behalen door deelname aan BEX. Vragen die centraal staan zijn:

- Wat is de huidige stand van zaken op het bedrijf m.b.t. het mestbeleid? Hiervoor wordt een forfaitaire berekening gemaakt.
- Welke voor- en nadelen heeft deelname aan BEX voor het bedrijf? Hiervoor wordt een BEX berekend.

Vragen betreffende de huidige stand van zaken met betrekking tot mineralengebruik zijn verder uit Face-IT te halen. Breng de sterke punten en verbeterpunten met betrekking tot het mineralenmanagement in kaart door middel van een vergelijking in deze tool. Ga als volgt te werk:

- Met Face-IT maak je een vergelijking.
 - Wat is de werkelijke situatie op het bedrijf? Er wordt een mineralenbalans gemaakt.
 - Met Face-IT wordt een vergelijking gemaakt.
 - Wat zijn vergelijkingswaarden vanuit Face-IT?
 - Wat is het verschil?
 - Wat is daarvoor de verklaring?

TIP!

Voordat je met tools aan de gang gaat, moet je eerst weten waarom je die gaat gebruiken. Face-IT is tevens bedoeld om het gevoel voor diversiteit te versterken en te leren zoeken vanuit de gedachte: wat kan de diversiteit voor mij betekenen om milieudoelen in mijn bedrijfsdoelen te integreren met een zo goed mogelijk economisch resultaat. Waar liggen kansen?

3.3 Effect verlaging gebruiksnormen

Wat betekent het voor het bedrijf wanneer de gebruiksnormen worden verlaagd? ..of wanneer derogatie wordt afgeschaft of verlaagd? Je rekent de gevolgen van de verlagingen uit om de ondernemer inzicht te geven in de effecten ervan.

Verwerking in Hoofdstuk 5 van “Bedrijfsmanagementverslag voor effectief mineralengebruik”

Geef in dit hoofdstuk antwoord op de volgende vragen:

1. Vragen ten aanzien van de toekomst:
 - a. Wat is de invloed van verlaging van de gebruiksnorm bij derogatie (bijv van 250 kg N naar...)?
 - b. Wat is de invloed op het bedrijf van afschaffing van de derogatie?

- c. Wat is de invloed op het bedrijf van verwachte normen voor 2015?
2. Vervolgvragen:
 - a. Welke strategie zou de ondernemer toepassen als de situatie zo is als is doorgerekend bij verlaging van de derogatienorm? Welke doelen stelt hij dan? Welke maatregelen neemt hij dan?
 - b. Welke strategie zou de ondernemer toepassen als de situatie zo is als is doorgerekend bij afschaffing van derogatie?
 - c. Welke strategie zou de ondernemer toepassen als de situatie zo is als is doorgerekend voor het scenario 2015?
 - d. Wat betekent dit alles voor de mineralenkringloop en/ of –balans?

3.4 Ontwikkeling bedrijfsstrategieën

Tijdens de vorige bijeenkomst heb je uitgerekend wat de gevolgen zijn van (mogelijke) verlagingen van gebruiksnormen. Wat de toekomst precies gaat brengen is onbekend. Wel is bekend wat de ondernemer nu doet (H 2, 3 en 4) en welke ‘ruimte’ er is met betrekking tot het beleid. Verder heb je inzicht gekregen in het management en de visie en strategie van de ondernemer. Wanneer je dit aan elkaar koppelt, hoe moet die ondernemer dan de toekomst in? Bespreek dit met de studiegroep.

Verwerking in Hoofdstuk 6 van “Bedrijfsmanagementverslag voor effectief mineralengebruik”

Aan de hand van je conclusies uit de voorgaande hoofdstukken kun je één of meerder strategieën ontwikkelen voor de toekomst. Doe voor dit hoofdstuk het volgende:

- a) Leg in dit hoofdstuk uit aan de hand van argumenten (uit vorige hoofdstukken) uit waarom je welke strategie voor de toekomst adviseert,
- b) geef de praktische invulling van de strategie helder en overzichtelijk weer met de resultaten die je hierbij verwacht (aan de hand van berekeningen).

Door de emissie van ammoniak, de BEA (bedrijfseigen ammoniakproductie) te vergelijken met een gemiddelde emissie van een bepaald bedrijfstype kun je inzicht krijgen in de ammoniakuitstoot.

Concrete actie: Leidt verlagen van het P-gehalte in krachtvoer tot minder mestafzet? – maak gebruik van de Fosforwijzer op www.koeienkansen.nl .

Ook kan het zijn dat er mogelijkheden zijn om de Ammoniakemissies te verlagen, maak gebruik van BEA!

3.5 Uitwerking van bedrijfsplannen en adviesgesprek met ondernemer

Bespreek de uitgewerkte plannen (opnieuw) met de studiegroep en pas **Hoofdstuk 6 van “Bedrijfsmanagementverslag voor effectief mineralengebruik”** aan.

Bespreek vervolgens de uitkomsten van het uitgewerkte bedrijf met de ondernemer.

- Afspraak maken met ondernemer en met adviseur(s) (bijvoorbeeld veevoedingsadviseur, voorlichter, bankrelatiebeheerder).
- Gesprek met ondernemer voorbereiden.
- In het gesprek met de ondernemer een passende strategie voor de toekomstige situatie voor zijn bedrijf bespreken.
- Hoe denkt de ondernemer over de door de studenten voorgestelde maatregelen? Waarom passen ze volgens hem wel/niet, wat zijn alternatieven? *Indien nodig aanbevelingen aanpassen.*
- Eindversie van het bedrijfsmanagementverslag maken. Het verslag met de aanbevelingen naar de ondernemer, naar adviseur(s) en naar school sturen.

TIP!

Uiteindelijk moet de ondernemer zijn eigen plan maken!! “Ik wil wel werken aan mijn eigen plan, daarvoor heb ik motivatie en trekkracht, daarvoor wil ik zoeken naar mogelijkheden om mijn doelen te bereiken. Niet aan wat me door een ander wordt opgelegd!”. Dit geldt voor de ondernemer, maar ook voor jou als student (want jij wordt mogelijk ook ondernemer.. of adviseur. Als je adviseur wordt moet je gesprekspartner kunnen zijn en met de ambities van ondernemers om kunnen gaan.

3.6 Voorbereiding slotsymposium en presentaties op scholen

Slotsymposium

Het slotsymposium heeft als doel om de sector te informeren over de activiteiten die hebben plaatsgevonden. De voorzitters en coaches van de studiegroepen zullen naar een dagprogramma en locatie komen (bijvoorbeeld op één van de betrokken scholen of bij een K&K-bedrijf met excursieruimte (Kuks, de Vries, de Kleijne en Maatschap Post). Het symposium wordt verzorgd door de studiegroepen en indien nodig met hulp van deskundigen uit het K&K-project en LMM-project.

Aandachtspunten:

- a. Doelgroep? Publiek met belangstelling voor mineralenmanagement.
 - Betrokken onderwijsinstellingen (studenten/coaches).
 - Betrokken Koeien & Kansen-ondernemers en onderzoekers.
 - Bedrijven waarop studenten de opdrachten hebben uitgevoerd.
 - Gedeputeerde van de provincie, pers, LTO, adviseurs, LNV, management onderwijsinstellingenVerder nadenken over: het hierbij laten of brede werving in de regio? Bijvoorbeeld alle boeren en adviseurs in de regio welkom?
- b. Programma moet aansluiten bij het karakter van het project, bijvoorbeeld:
 - Presentaties
 - Op resultaten reflecteren door middel van een forum
 - Workshops (bijvoorbeeld in de stal)
- c. Organisatie en uitvoering door docenten/coaches en studenten.
Let op: Het organiseren van een symposium kost de nodige tijd en inspanning. Je moet er aan het begin van een ronde al mee beginnen. Stel al in een vroeg stadium samen met de coach een draaiboek op en regel het zoeken van adressen. Stel een uitnodiging op en verzorg de nodige publiciteit.

Presentaties op scholen (optioneel)

Niet iedereen kan bij het slotsymposium aanwezig zijn. Een presentatie op de eigen school is daarom een goede aanvulling. Een aanzet:

- a. Keuze maken: Werken met de bij het project betrokken studenten van een school of in studiegroepverband werken. Als er met de studiegroepen gewerkt gaat worden dan moeten die verdeeld worden over de betrokken scholen.
- b. Presentatie verzorgen voor medestudenten (jongerejaars of studenten van hetzelfde jaar).
- c. Programma van twee keer drie kwartier.
 - Eerste helft: Studenten of studiegroepen vertellen over hun ervaringen (Wat hebben we gedaan?) en over de mogelijkheden voor bedrijven om in te spelen op mineralenmanagement (Wat heeft het opgeleverd voor de bedrijven? Een concreet beknopt overzicht per bedrijf. Bijvoorbeeld: Bedrijf A heeft met een bepaalde maatregel X kg N bespaard. Voor bedrijf B blijkt mestscheiding een optie te zijn.)
 - In de tweede helft tijd besteden aan de meest opmerkelijke maatregel per bedrijf of de bijdrage aan het slotsymposium nogmaals presenteren.

BIJLAGE 1: FORMAT BEDRIJFSMANAGEMENTVERSLAG VOOR EFFECTIEF MINERALENGBRUIK

Voorblad

Plezierige layout. Aantrekkelijke foto of illustratie. Titel. Auteur(s) (alfabetisch). Datum.

Titelpagina

Plezierige layout. Titel is adequaat en dekt de lading.

<< naam ondernemer; e-mail-adres, relevant telefoonnummer>>

<< naam student; e-mail-adres, relevant telefoonnummer>>

<< naam coach/docent van school; e-mail-adres, relevant telefoonnummer>>

<<plaats en datum>>

Voorwoord

Aanleiding tot het schrijven van dit bedrijfsmanagementverslag is een studiemodule van de school

.....

Bedankje voor bedrijf, begeleider, etc.

Sluit deze persoonlijke noot af met: naam, plaats, maand en jaar.

Inhoudsopgave

- Maak gebruik van automatische inhoudsopgave: zie “invoegen – verwijzing – index en inhoudsopgave”

Inleiding rapport

Aanleiding tot het schrijven van dit bedrijfsmanagementverslag is dat we veronderstellen dat het voor u misschien niet altijd duidelijk is wat de invloed van toekomstige mestwetgeving op uw bedrijf zal kunnen zijn en hoe u daarop het beste kunt inspelen. Voor het inpassen van het milieu in de doelen die u als ondernemer met uw bedrijf hebt, is het echter van groot belang om de maatregelen te kunnen nemen die voor u als ondernemer het beste bij u en uw bedrijf passen.

Doel van het samenstellen van dit rapport is om, samen met u als ondernemer, mogelijkheden te zoeken om het mineralengebruik op uw bedrijf te optimaliseren om zo aan het toekomstig mestbeleid te kunnen voldoen met behoud of verbetering van het realiseren van uw bedrijfsdoelen. Het geeft u inzicht in de effecten van strategieën die u, vanuit uw eigen bedrijfsvisie en ondernemersdoelen, zou kunnen toepassen.

De volgende vragen zullen in dit rapport worden beantwoord:

- **Hoe ziet het bedrijf er in grote lijnen uit?**
- **Wat weet u als ondernemer over mineralenmanagement? Welke vragen heeft u hierover?**
- **Wat is de huidige stand van zaken in uw mineralenmanagement?**
 - Wat zijn de sterke en zwakke punten van uw mineralenmanagement?
... Er wordt een mineralenbalans gemaakt.
... Met Face-IT wordt een vergelijking gemaakt.
 - Wat is de huidige stand van zaken van uw bedrijf met betrekking tot het mestbeleid? Hiervoor wordt een forfaitaire berekening gemaakt.
 - Welke voor- en nadelen heeft deelname aan BEX voor uw bedrijf? Hiervoor wordt een BEX berekend.
- **Welke invloeden hebben wijzigingen in de gebruiksnormen?**
 - Wat is de invloed op uw bedrijf van verlaging van de gebruiksnorm bij derogatie (bijv van 250 kg N naar...)?
 - Wat is de invloed op uw bedrijf van afschaffing van de derogatie?
 - Wat is de invloed op uw bedrijf van verwachte normen voor 2015?
- **Welke strategieën zijn toe te passen om aan toekomstige normen te voldoen?**
 - Welke strategie zou u toepassen als de situatie zo is als is doorgerekend bij verlaging van de derogatienorm?
... Wat zijn bedrijfsdoel(en) van u als ondernemer? Wat is uw strategie om dat doel te bereiken?
Welke aanpak kiest u om, binnen die strategie, goede bedrijfs- en mineralenbenuttingsresultaten te halen?
 - Welke strategie zou u toepassen als de situatie zo is als is doorgerekend bij afschaffing van derogatie?
 - Welke strategie zou u toepassen als de situatie zo is als is doorgerekend voor het scenario 2015?

De sterke en zwakke punten t.a.v. mineralenmanagement zijn verkregen aan de hand van een vergelijking in Face-IT. Inzicht in de huidige stand van zaken m.b.t. het mestbeleid is verkregen aan de hand van een forfaitaire berekening. De voor- en nadelen van deelname aan BEX zijn inzichtelijk gemaakt aan de hand van een berekening in de Excretiewijzer.

De invloeden van de wijzigingen in gebruiksnormen zijn doorgerekend met een gebruiksnorm voor dierlijke mest van 170 kgN/ha en een mogelijke derogatienorm van ... kgN/ha. De overige berekeningen zijn gemaakt aan de hand van de gebruiksnormen van 2015. De gebruiksnorm voor totale meststoffen (N en P₂O₅) en gebruiksnorm P₂O₅ uit dierlijke mest is ontleend aan “Het vierde actieprogramma betreffende de nitraatrichtlijn (2010-2013)”.

De strategieën worden in overleg met u vastgesteld en vervolgens doorgerekend.

De vertaalslag van bovenstaande vragen beantwoord je in maximaal 3 pagina's. Dit betekent dat je veel informatie in de bijlage zult opnemen en er zeker van zult zijn dat iedere regel, grafiek of tabel in de tekst wordt gelezen en onderbouwd moet zijn vanuit je bijlagen. Hieronder een mogelijke schets van hoe je rapport er uit kan komen te zien.

Paragraaf 2 geeft typering aan de hand van algemene gegevens over het bedrijf met inzicht in kennis bij de ondernemer over mineralenmanagement. Paragraaf 3 bevat de huidige stand van zaken in mineralenmanagement. Paragraaf 4 bevat samenvatting van BEX (evt BEA, Fosforwijzer, mestscheidingswijzer... en FaceIT. Paragraaf 5 geeft inzicht in de gevolgen van wijzigingen in gebruiksnormen. Paragraaf 6 geeft inzicht in mogelijke strategieën voor het bedrijf om aan knelpunten in de toekomst door mestbeleid tegemoet te komen en geeft aanbevelingen voor de ondernemer.

De bijlagen bevatten de uitdraai van Face-IT , de forfaitaire berekening, de uitdraai van BEX, de berekeningen voor verlaging van de derogatienorm en afschaffing ervan en de berekening over verwachte normen voor 2015.

Paragraaf 2. Het bedrijf in grote lijnen en kennis bij de ondernemer over mineralenmanagement **Benodigde gegevens aanpassen aan voorbeeld van De Marke.**

Ook een bedrijfstypering erbij of bedrijfsspiegel. Zie voorbeeld van Fam. Van Laarhoven.

- Grondsoort
- ha grasland
- Wat is het gehanteerde beweidingssysteem?
- Wat is de gehanteerde perceelsgrootte?
- ha maïs
- ha natuur
- aantal melkkoeien
- aantal stuks jongvee
- de gemiddelde productie per koe
- gemiddeld vet %
- gemiddeld eiwit %
- aantal gve/ha
- melkquotum kg
- referentiepercentage vet
- mestproductierechten in kg fosfaat
- kg melk/ha
- de gehanteerde perceelsgrootte
- het aantal arbeidskrachten

Paragraaf 3. Huidige stand van zaken in mineralenmanagement

Paragraaf 4. Samenvatting van BEX (evt BEA, Fosforwijzer, mestscheidingswijzer) en FaceIT

Paragraaf 5. Invloeden van wijzigingen in de gebruiksnormen

Paragraaf 6. Strategieën om aan toekomstige normen te voldoen

Bijlagen

Bijlage 1 bevat een bedrijfsspiegel

Bijlage 2 bevat een mineralenbalans

Bijlage 3 bevat de uitdraai van Face-IT.

Bijlage 4 bevat de forfaitaire berekening

Bijlage 5 bevat de uitdraai van BEX

Bijlage 6 bevat de berekening verlaging derogatienorm of afschaffing derogatie

Bijlage 7 bevat de berekening met verwachte normen voor 2015

Bijlage 8 bevat de uitdraai van BEA

Bijlage 9 bevat de uitdraai van de Fosforwijzer

BIJLAGE 2: BEOORDELINGSFORMULIEREN

BEOORDELING VAN DE ONDERNEMER				
Naam student:		School:.....	Klas:	
Naam ondernemer :		Datum: - - 20.....		
Beoordelingsmogelijkheden		<i>Beoordeling</i>		
		O	V	G
1. Adviesgesprek Hoe vond u het gesprek met de student? Toelichting:				
2. Advies Hoe heeft de student het advies uitgelegd? Begrijpt u het advies? Wat spreekt u aan, wat niet? Toelichting:				
3. Omgaan met vragen Kan de student kort en bondig antwoord geven op uw vragen? Toelichting:				
4. Sfeer Is er sprake van een plezierige sfeer tijdens de tussentijdse contacten en het gesprek? Toelichting:				
5. Organisatie Hoe vindt u dat de student het geheel heeft georganiseerd? Toelichting:				
6. Stel u zou voor dit advies betalen, hoeveel zou u ervoor over hebben? a. Wat heeft het adviesgesprek u opgeleverd? b. Wat hebt u geleerd van het advies/gesprek met de student? c. Hoe kijkt u aan tegen het advies van de student?				
Overige opmerkingen				
<i>Beoordeling:</i> O = onvoldoende; V = voldoende; G = goed				

BEOORDELING RAPPORT EIGEN BEDRIJF

Naam student: School:..... Klas:

 Naam ondernemer : Datum: -- 20.....

	<i>Beoordeling</i>		
Beoordelingsmogelijkheden	O	V	G
<p>1. Bedrijfsspiegel Is de bedrijfsspiegel volledig en correct uitgewerkt?</p> <p>Toelichting:</p>			
<p>2. Huidige stand van het bedrijf binnen de mestwetgeving Hoe heeft de student een goed beeld gegeven hoe het bedrijf staat binnen de huidige mestwetgeving?</p> <p>Toelichting:</p>			
<p>3. Mineralenbalans en mineralenkringloop Heeft de student een mineralenbalans en -kringloop opgesteld en deze kort toegelicht?</p> <p>Toelichting:</p>			
<p>4. BEX De student heeft de BEX voor het praktijkbedrijf uitgewerkt, voorzien van een toelichting en advies</p> <p>Toelichting</p>			
<p>5. BEA en/ of fosforwijzer De student heeft de BEA en/ of fosforwijzer voor het praktijkbedrijf uitgewerkt, voorzien van een toelichting en advies</p> <p>Toelichting:</p>			
<p>6. Eventuele andere producten nog aanvullen. Hier kunnen eventuele ander onderdelen die in het rapport van het bedrijf moeten komen nog aangevuld worden.</p>			
<p>Overige opmerkingen</p>			

Beoordeling: O = onvoldoende; V = voldoende; G = goed

BEOORDELING SYMPOSIUM

Naam student: School:..... Klas:

 Naam ondernemer : Datum: -- 20.....

	<i>Beoordeling</i>		
Beoordelingsmogelijkheden	O	V	G
<p>1. Voorbereiding persoonlijk Heeft de student zich individueel voorbereid op het symposium? Toelichting:</p>			
<p>2. Voorbereiding symposium Hoe heeft de student een wezenlijke bijdrage gehad in de voorbereiding van het symposium? Toelichting:</p>			
<p>3. Algemene bijdrage aan het symposium Heeft de student zijn/haar betrokkenheid getoond op deze dag? Toelichting:</p>			
<p>4. Inhoudelijke bijdrage De student heeft inhoudelijk bijgedragen aan het symposium door bv een presentatie. Toelichting:</p>			
<p>Overige opmerkingen</p>			

Beoordeling: O = onvoldoende; V = voldoende; G = goed

BEOORDELING VAN GROEPSACTIVITEITEN

Naam student: School:..... Klas:

 Naam ondernemer : Datum: -- 20.....

	<i>Beoordeling</i>		
Beoordelingsmogelijkheden	O	V	G
<p>1. Uitwerking bedrijven Is er een compleet overzicht gemaakt van de deelnemende bedrijven? Toelichting:</p>			
<p>2. Tijdigheid afronden verslaglegging. Is de rapportage van de bedrijven tijdig compleet ingeleverd? Toelichting:</p>			
<p>3. Zelfbeoordeling Hebben de studenten zelf kritisch naar hun werk gekeken? Toelichting:</p>			
<p>4. Ziet het resultaat er aantrekkelijk uit? Zijn de eindverslagen tot een net geheel afgewerkt (o.a inbinden en dergelijke) Toelichting:</p>			
<p>Overige opmerkingen</p>			
<p><i>Beoordeling:</i> O = onvoldoende; V = voldoende; G = goed</p>			

BIJLAGE 3: SCHEMA' S OM NETWERKGEGEVENS IN OP TE NEMEN.

Opmerkingen bij de tabellen.

Er zijn twee schema's ontworpen: een schema voor gegevens per studiegroep en een schema voor gegevens over eerstelijns contacten.

Studiegroep

<i>Naam</i>	<i>Contactgegevens</i> (E-mail en/of telefoon)	<i>Typering</i> (Iets waardoor hij of zij interessant is, je hem of haar t.z.t. zou kunnen benaderen.)

Eerstelijns contacten

<i>Naam</i>	<i>Contactgegevens</i> (E-mail en/of telefoon)	<i>Typering</i>
Jeroen Nolles	j.nolles@cah.nl	Studiegroepbegeleider, Docent CAH Dronten (www.cah.nl), NVWV (www.nvwv.nl)
Aart van den Ham	Aart.vandenham@wur.nl	LMM www.lmm.wur.nl/NL/
Michel de Haan	Michel.dehaan@wur.nl	Koeien & Kansen www.koeienenkansen.nl
(Naam coach)		
(Naam van de ondernemer wiens praktijkbedrijf is onderzocht.)		
(Naam adviseur)		
Namen ondernemers van andere bezochte bedrijven		

BIJLAGE 4: VRAGENLIJST VOOR KENNISMAKING MET DE ONDERNEMER

De vragenlijst is bedoeld voor:

- kennismaking met de ondernemer
 - wat zijn zijn/haar bedrijfsdoelen
 - wat vind hij/zij belangrijk om die doelen te bereiken
 - welke kennisbehoeften heeft hij/zij op het gebied van bodem, bemesting en gewas en de mestwetgeving
- zelfperceptie door de student
 - wat vindt de student een belangrijk bedrijfsdoel
 - wat vindt de student belangrijk om dat doel te realiseren

Toelichting:

Bij het invullen is eerste ingeving is vaak de beste. Denk bij het kiezen van een in te vullen vakje dus niet te lang na. Twijfelt u tussen twee naast elkaar liggende vakjes, kies dan het vakje dat het verst van 'neutraal' is verwijderd.

Naam veehouder/student	
Adres:	
E-mail-adres:	
Telefoonnummer:	
06-nummer:	
Algemene bedrijfsgegevens:	
- aantal melkkoeien	
- melkproductie (totaal quotum)	
- aantal ha grond in gebruik	
- grondsoort:	
- verdeling over voedergewassen	
- mestafvoer/afvoer rundveemest	

Toelichting bij het invullen van de vragenlijst op de volgende pagina

A. Vul op de volgende pagina in kolom 1 voor het onderdeel *Bedrijfsaspecten en kennisbehoefte* in hoe je je eigen kennisniveau inschat.

Voorbeeld

Aspect	<i>1. Uitvoering regelingen m.b.t. mestwetgeving en inpassing in het bedrijf op korte termijn</i>
Kolom 1:	Kennis huidige situatie
1 = hoog	Je bent goed op de hoogte over hoe het in elkaar zit met bijbehorende achtergronden.
2 = gemiddeld	Je weet in grove lijnen van de zaken die voor het bedrijf van belang zijn.
3 = laag	Je bent maar in geringe mate bekend met dit onderwerp en bijbehorende achtergronden

Stel dat de kennis huidige situatie is als = Je weet in grove lijnen van de zaken die voor het bedrijf van belang zijn. Plaats dan in kolom 1 onder 2 = gemiddeld een X

B: Vul daarna kolom 2 in op een passende manier

Aspect	<i>1. Uitvoering regelingen m.b.t. mestwetgeving en inpassing in het bedrijf op korte termijn</i>
Kolom 2:	Tevredenheid met de huidige situatie, met het oog op de toekomst
1= tevreden	Er is tevredenheid of het is niet relevant.
2= twijfel	Weet niet goed of er wel of niet aanpassingen plaats moeten vinden.
3= ontevreden	Huidige situatie op het bedrijf moet aangepast worden.

Stel dat voor tevredenheid geldt dat er verbeteringen aangebracht moeten worden. Plaats dan in kolom 2 onder 3 = ja een X

C: Vul in kolom 3 kennisbehoefte / plan van aanpak die gewenst is in!

Aspect	<i>1. Uitvoering regelingen m.b.t. mestwetgeving en inpassing in het bedrijf op korte termijn</i>
Kolom 3:	Kennisbehoefte
1= geen	Bezit hiervan onvoldoende kennis en heeft behoefte aan algemene bijscholing.
2= individueel	Heeft behoefte aan specifieke informatie of korte begeleiding.
3= bijscholing	Heeft behoefte aan meer diepgaande bijscholing of langere begeleiding.

Stel dat hier geldt 'Heeft behoefte aan diepgaande bijscholing', plaats dan in kolom 3 (Kennisbehoefte/Plan van aanpak) onder 3 = bijscholing een X

1. Bedrijfaspecten en kennisbehoefte

Aspecten:	Kolom 1. Kennis huidige situatie			Kolom 2. Tevredenheid			Kolom 3. Kennisbehoefte		
	1= hoog	2= gemiddeld	3= laag	1= tevreden	2= twijfel	3=ontevreden	1= geen	2= individueel	3= bijscholing
A. Algemeen									
1. Uitvoering regelingen m.b.t. mestwetgeving en inpassing in het bedrijf op korte termijn.									
2. Planning bedrijfsontwikkeling (lange termijn) als gevolg van mestwetgeving									
B. Bodem, bemesting en gewas									
3. Bijsturen van de hoeveelheid door de plant opneembaar fosfaat d.m.v. kunstmest en organische mest bemesting.									
4. Bijsturen van de hoeveelheid stikstof op perceels- en snedeniveau.									
5. Bijsturen van organische stof gehalte van de bodem op de lange termijn									
6. Bijsturen van bodemleven op de lange termijn									
7. Uitvoeren graslandvernieuwing, rotatie gras/maïs, teelt groenbemester/maïs									
8. Opstellen teeltplan: kennis van alternatieve gewassen									
C. Vee, voeding en mest									
9. Bijsturen rantsoen (structuur en eiwitgehalte), krachtvoersoort keuze en mineralenmengsel keuze in relatie tot mestsamenstelling (bijsturen C/N-ratio), bedrijfsspecifieke excretie (BEX) en mestafzet									
10. Aanpassen voer- en beweidingssysteem keuze in relatie tot mestwetgeving en bemesting.									
11. Veestapel (jongvee en fokkerij) in relatie tot mestwetgeving en bemesting.									
12. Mestopslagsystemen en bewerkingssystemen in relatie tot de mestwetgeving en bemesting.									

2. Doelstellingen van de ondernemer

Vul in: Hoe groot is het belang van de volgende doelstellingen met uw bedrijf:

	- 4 <i>volkomen onbelangrijk</i>	- 2 <i>onbelangrijk</i>	0 <i>neutraal</i>	2 <i>belangrijk</i>	4 <i>zeer belangrijk</i>
Hoog inkomen					
Bedrijfscontinuïteit					
Werkplezier					
Kwaliteit bedrijfsvoering, ook qua milieu					

Stelling: De milieudoelen zijn belangrijk, ik wil zelf graag de maatregelen bedenken die het beste bij me passen en die niet door anderen laten voorschrijven.

<i>Geheel mee eens</i>	<i>Gedeeltelijk mee eens</i>	<i>Gedeeltelijk mee oneens</i>	<i>Geheel mee oneens</i>
Motivatie:			

3. Belang van bedrijfsaspecten voor het realiseren van de doelstellingen

Vul in: Hoe groot vindt u het belang van de volgende aspecten om uw doelen te bereiken:

	- 4 <i>volkomen onbelangrijk</i>	- 2 <i>onbelangrijk</i>	0 <i>neutraal</i>	2 <i>belangrijk</i>	4 <i>zeer belangrijk</i>
Lage kostprijs/100 kg melk					
Hoog saldo/100 kg melk					
Veel inkomen van buiten landbouw					
Lage kosten voor berekende arbeid					
Uitgaven beperken					
Schulden laag houden					

Stelling: Al die berekende posten zeggen me niets, het gaat om het financiële plaatje

<i>Geheel mee eens</i>	<i>gedeeltelijk mee eens</i>	<i>gedeeltelijk mee oneens</i>	<i>geheel mee oneens</i>
Motivatie:			

Vul in: Welke bedrijfsstijl vind u van belang?

	- 4 <i>volkomen onbelangrijk</i>	- 2 <i>onbelangrijk</i>	0 <i>neutraal</i>	2 <i>belangrijk</i>	4 <i>zeer belangrijk</i>
Vooral grote geheel belangrijk					
Eenvoudig bedrijfssysteem					
Modern bedrijf					
Vooral eigen mechanisatie ipv loonwerk					
Weinig aanvoer op het bedrijf					

Stelling: Het gaat om het grote geheel! De koe (of voor een ander: het grasland) kan wel belangrijk zijn maar teveel aandacht er voor gaat ten koste van het uiteindelijk resultaat ('het getal onder de streep')

<i>Geheel mee eens</i>	<i>gedeeltelijk mee eens</i>	<i>gedeeltelijk mee oneens</i>	<i>geheel mee oneens</i>
Motivatie:			

Vul in: Soort bedrijfsvoering

	- 4 <i>volkomen onbelangrijk</i>	- 2 <i>onbelangrijk</i>	0 <i>neutraal</i>	2 <i>belangrijk</i>	4 <i>zeer belangrijk</i>
Biologische bedrijfsvoering					
Gangbare bedrijfsvoering					
Aanbieden weidevogelbeheer					
Aanbieden landschapsbeheer					
Aanbieden recreatieve activiteiten					
Aanbieden zorgactiviteiten					

Stelling: Een melkveehouder moet zich specialiseren op de melkveehouderij. Al die andere takken brengen veel te weinig op en beïnvloeden het grote geheel van het resultaat negatief.

<i>Geheel mee eens</i>	<i>gedeeltelijk mee eens</i>	<i>gedeeltelijk mee oneens</i>	<i>geheel mee oneens</i>
Motivatie:			

Vul in: Veebezetting

	- 4 <i>volkomen onbelangrijk</i>	- 2 <i>onbelangrijk</i>	0 <i>neutraal</i>	2 <i>belangrijk</i>	4 <i>zeer belangrijk</i>
Veel melk per bedrijf					
Veel melk per hectare					

Stelling: Bedrijfsomvang en intensiteit zijn niet allesbepalend. Het is veel belangrijker dat je alles goed voor elkaar hebt, goed onderhoudt en simpel houdt.

<i>Geheel mee eens</i>	<i>gedeeltelijk mee eens</i>	<i>gedeeltelijk mee oneens</i>	<i>geheel mee oneens</i>

Motivatie:

Vul in: Productie of exterieur

	- 4 <i>volkomen onbelangrijk</i>	- 2 <i>onbelangrijk</i>	0 <i>neutraal</i>	2 <i>belangrijk</i>	4 <i>zeer belangrijk</i>
Veel melk per koe bedrijf					
Veel lactaties per koe					
Bespierde koe					

Stelling: Veel melk per koe is nodig voor een goed bedrijfsresultaat en een goed milieuresultaat. Dit is het belangrijkste aandachtspunt

<i>Geheel mee eens</i>	<i>gedeeltelijk mee eens</i>	<i>gedeeltelijk mee oneens</i>	<i>geheel mee oneens</i>

Motivatie:

Vul in: Opbrengsten gras- of maisland

	- 4 <i>volkomen onbelangrijk</i>	- 2 <i>onbelangrijk</i>	0 <i>neutraal</i>	2 <i>belangrijk</i>	4 <i>zeer belangrijk</i>
Hoge opbrengst gras/maïs/ha					
De hoogstopbrengende grasrassen gebruiken					
Veel beweiding					
Hoog aandeel maïs telen					

Stelling: Hoge opbrengsten van gras- en maïsland zijn allesbepalend voor een goed bedrijfsresultaat en een goed milieuresultaat. Dit is het belangrijkste aandachtspunt

<i>Geheel mee eens</i>	<i>gedeeltelijk mee eens</i>	<i>gedeeltelijk mee oneens</i>	<i>geheel mee oneens</i>

Motivatie:

Vul in: Rantsoenen

	- 4 <i>volkomen onbelangrijk</i>	- 2 <i>onbelangrijk</i>	0 <i>neutraal</i>	2 <i>belangrijk</i>	4 <i>zeer belangrijk</i>
Veel maïs in rantsoen					
Gevarieerd rantsoen					
Veel kVEM in rantsoen					
Veel structuur in rantsoen					

Stelling: Van gras kun je niet melken. Veel maïs in het rantsoen is daarom van het grootste belang

<i>Geheel mee eens</i>	<i>gedeeltelijk mee eens</i>	<i>gedeeltelijk mee oneens</i>	<i>geheel mee oneens</i>

Motivatie:

Stelling: Voor een hoge voeropname is een gevarieerd, goed gemengd, rantsoen nodig van hoge kwaliteit.

<i>Geheel mee eens</i>	<i>gedeeltelijk mee eens</i>	<i>gedeeltelijk mee oneens</i>	<i>geheel mee oneens</i>

Motivatie:

4. Belang van bodemkwaliteit voor uw bedrijf:

Hoe groot is voor u het belang van de volgende aspecten van bodemkwaliteit?

	- 4 <i>volkomen onbelangrijk</i>	- 2 <i>onbelangrijk</i>	0 <i>neutraal</i>	2 <i>belangrijk</i>	4 <i>zeer belangrijk</i>
Bodemstructuur					
N-levering					
OS-gehalte					
Fosfaat					
Bodemleven					

Stelling: Bewaken van het organische stof gehalte van de bodem is voor mij een belangrijk middel om ervoor te zorgen dat de hoeveelheid beschikbaar fosfaat voor het voedergras/gras in de toekomst op peil blijft.

<i>Geheel mee eens</i>	<i>gedeeltelijk mee eens</i>	<i>gedeeltelijk mee oneens</i>	<i>geheel mee oneens</i>

Motivatie:

Stelling: Kennis van bodemprocessen is voor mij als teler van voedergrassen (inclusief gras) van dermate belang dat investeren in kennis er over loont.

<i>Geheel mee eens</i>	<i>gedeeltelijk mee eens</i>	<i>gedeeltelijk mee oneens</i>	<i>geheel mee oneens</i>

Motivatie:

Stelling: Door de fosfaatproblematiek ga ik zoeken naar mogelijkheden om lange termijn problemen anders aan te pakken.

<i>Geheel mee eens</i>	<i>gedeeltelijk mee eens</i>	<i>gedeeltelijk mee oneens</i>	<i>geheel mee oneens</i>

Motivatie: